

Societas Porthan

AURAICA

Scripta a Societate Porthan edita

Vol. 7, 2016: 5–7

Jubileer, historiebruk och vetenskapliga samfund

Laura Hollsten och Johanna Wassholm

*

Porthan-sällskapets syfte är att befrämja lärdoms- och kulturhistorisk forskning kring H.G. Porthan och hans tid. Därtill kan man säga att sällskapet ägnar sig åt vetenskapligt historiebruk. Historiebruk – som är en form av minneskultur – handlar om att använda historien för olika syften som till exempel ideologiska, moraliska eller pedagogiska. Det vetenskapliga historiebruket i sin tur utnyttjar historieforskningens principer, vilka omfattar källkritiken och ambitionen att ifrågasätta och omtolka fakta. Det kritiska historiebruket var något som redan Friedrich Nietzsche uppmärksammade i sitt verk *Von Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* (1874), där han urskilde tre olika kategorier av historiebruk: det monumentala, det antikvariska och det kritiska.

Historiebruket aktualiseras inte minst i samband med årsdagar och jubileer. Dessa erbjuder fruktbara tillfällen att reflektera över händelser och personer som enligt dagens uppfattning varit betydelsefulla i det förflutna, samtidigt som firandet ofta avspeglar värderingar som är aktuella i samtiden. Genom jubileer uppmärksammas viktiga händelser såsom självständighetsdeklarationer, fredsslut och till exempel upphörandet av slaveriet. Historiska samfund är ofta grundade med syfte att föra vidare minnet av och arvet efter en enskild vetenskapsidkare, varför det faller sig naturligt att årsdagen för Porthans födsel den 9 november från början har varit en betydelsefull dag för Porthan-sällskapet. Det 1936 grundade sällskapet gav ut Porthans samlade verk i serien *Opera omnia. Libri a Societate Porthan editi I–XIII* (1939–2007), och den första delen utkom lämpligt nog på 200-årsdagen efter Porthans födsel. Frågan om grundandet av ett humanistiskt samfund hade diskuterats bland professorer vid den humanistiska fakultetens vid Åbo universitet redan 1930 – på en tillställning som firades med anledning av Yrjö Koskinens 100-årsdag.

År 2016 har Porthan-sällskapet fått fira tre jubileer. Den 27 maj kunde medlemmarna högtidlighålla 80-årsdagen för Porthan-sällskapets grundade. Märkesdagen firades med ett ambulerande seminarium där historikern och arkitekten Panu Savolainen ledsagade åhörarna genom staden Åbo som den såg ut under Porthans tid. Kvällen fortsatte med middag och musik på restaurang Skolan. I november inföll årsdagen för Porthans födelse. Samfundets ordförande, professor Hannu Salmi, höll ett föredrag i vilket han belyste de möjligheter som digitala humaniora erbjuder för forskning kring Porthan och hans arv. Ett projekt där Helsingfors universitet och Nationalbiblioteket samarbetar med forskare vid Åbo universitet – bland annat från ämnet kulturhistoria – undersöker den finländska publikationsverksamhetens historia genom att studera det tidskriftsmaterial som Nationalarkivet gjort tillgängligt i sina digitala samlingar. En presentation av projektet publiceras i detta nummer av *Auraica* under titeln ”Big data ja Porthan”.

I mars höll föreningen årsmöte och passade samtidigt på att fira den vetenskapliga resenären och naturalhistorikern Pehr Kalm (1716–1779) med anledning av att 300 år

förflutit sedan hans födelse. Kalm uppmärksammades med föredrag av professor Petter Portin och FM Maria Lehtonen. Båda bidrar till föreliggande nummer av *Auraica* med artiklar som handlar om Kalms värv som naturalhistoriker. Portins artikel tar upp den betydelse Kalms resa till Amerika (1747–1748) hade för biologivetenskapen. Han lyfter bland annat fram Kalm som den första författaren till en vetenskaplig beskrivning av sjuttonårscikadans liv och levnadscykel år 1756. Portin påminner oss också om att Kalms beskrivning av vandringsduvan i *Kungliga Vetenskaps Akademiens Handlingar* 1759 var en av akademiens internationellt viktigaste publikationer. Maria Lehtonen redogör i sin artikel för projektet *Pehr Kalms växtkunskap*, där forskare från olika discipliner samlat in och tillämpat Pehr Kalms kunskap om växter. Projektet har utnyttjat Kalms föreläsningar vid Kungliga akademien i Åbo och hans skrifter om amerikanska växter. Projektet – som har drivits av naturresursinstitutet LUKE – har inte bara berikat forskningen utan därtill resulterat i praktiska tillämpningar som till exempel grundandet av nyttoträdgården på Kankas gård. Med stöd av den insamlade kunskapen har Jan-Erik Andersson skapat miljökonstverket *Pehr Kalm Revival*, som återupprättar en åttondel av den botaniska nyttoträdgård som Pehr Kalm tillsammans med professor Johan Leche grundade vid Biskopsgatan i Åbo 1757. Dessa verksamheter kan karaktäriseras som kreativa former av historiebruk.

De tre evenemang som Porthan-sällskapet arrangerade 2016 är belysande exempel på vetenskapligt historiebruk. De är också ett tecken på att vetenskapliga samfund fortfarande har en plats i samhället och på att det existerar ett livligt intresse för humanistisk forskning. Vetenskapliga sällskap är dock tvungna att konkurrera med ett akademiskt program av helt annorlunda dimensioner än för 80 år sedan. På 1930-talet, då flera vetenskapliga samfund grundades, hade de en mycket större betydelse både inom det akademiska samfundet och bland den bildade allmänheten än idag, då högklassiga gästföreläsningar kan åhöras varje vecka. Medlemskap i vetenskapliga samfunds styrelser har inte lika hög status och föredragstillfällena är inte lika välbesökta som för några decennier sedan, då det var en hederssak för en professor att sitta i styrelsen för en förening som representerade hans eller hennes ämne. När det gäller ett vetenskapligt samfund som ägnar sig åt en historisk gestalt och en särskild epok har det dock fortfarande en viktig roll. Porthan-samfundets evenemang påminner oss om att personer som Anders Chydenius, Pehr Kalm och Henrik Gabriel Porthan inte bara är monumentala figurer som måste nämnas i samband med det vi kunde kalla ”Finlands upplysningstid”; deras deras texter erbjuder därtill ett rikt material för nya generationer av forskare. Den pågående digitaliseringen av texter, som även Porthan-sällskapet bidrar till genom en planerad publikationsserie på nätet, gör att dessa blir lättare tillgängliga för forskare och andra intresserade.

Tidskriften *Auraicas* långvariga redaktör Toivo Viljamaa konstaterade i tidskriftens första nummer år 2008 att den nya nätpublikationen skulle göra det möjligt att komplettera Porthans samlade verk *Opera omnia*. Bland sådana teman i Porthans produktion som blivit bristfälligt undersökta nämnde Viljamaa bland annat pedagogik, psykologi, poesi och litteratur – och i detta nummer bidrar han själv med en artikel som representerar den typ av forskning som han efterlyste 2008. I sin omfattande artikel – ”Kieli Porthanin psykologian luennoissa” – presenterar Viljamaa nya intressanta resultat om språket i Porthans psykologiföreläsningar. Ämnet har intresserat forskare bland annat på grund av Porthans tankar kring betydelsen av modersmålet för människans

tanke-system. Till skillnad från den tidigare forskningen noterar Viljamaa att Porthans egna åsikter kan urskiljas i de annotationer som han gjort till föreläsningarnas grundtext, som långt härstammar från Christoph Meiners *Grundriss der Seelen* (1786). En av Viljamaas slutsatser är att psykologiföreläsningarna borde ges ut i digital form för att göra det lättare att skilja mellan grundtexten och annotationerna.

Porthan själv ägnade sig åt vetenskapligt historiebruk då han letade fram och publicerade källor om medeltidens historia i Finland. Mikko Kauko lyfter i sin artikel ”Henrik Gabriel Porthan Jöns Budden löytäjänä” fram Porthans roll i forskningen kring Jöns Budde, som var översättare och munk i Nådendals birgittinerkloster under senare hälften av 1400-talet. Där Porthan har kallats den ”finländska historieskrivningens fader”, har Jöns Budde kallats ”den svenskspråkiga litteraturens fader” i Finland. På Porthans tid var Budde bortglömd, troligen på grund av att katolska lärda inte ansågs vara värda särskild uppmärksamhet i reformationens Sverige och Finland. Tack vare Porthans intresse för medeltiden har texter och uppgifter som annars hade gått förlorade bevarats.

Som ett sista jubileum år 2016 kan jubileumsåret för tryckfriheten nämnas. Den 2 december 1766 hade det nämligen förflutit 250 år sedan Sveriges riksdag stiftade den tryckfrihetsordning som ansetts vara den dåtida världens mest liberala i sitt slag. Som Maren Jonasson och Pertti Hyttinen noterar i sin projektpresentation av *Anders Chydenius samlade skrifter 1–5* (2012–2016) hade kyrkoherden i Karleby och riksdagsmannen Anders Chydenius (1729–1803) en central roll i den process som ledde fram till att lagen antogs. Det femte och sista bandet i bokserien offentliggjordes i samband med jubileumsårets avslutningsseminarium – *Tryckfriheten 250 år* – som arrangerades i Helsingfors i början av december 2016. Janne Tunturi anmärker i sin recension av John Robertsons *The Enlightenment. A Very Short Introduction* (2015) att boken inte tar upp personer som vi förknippar med den ”finländska upplysningens” eller nyttans tidevarv. Därför är det värdefullt att ett urval av Chydenius texter getts ut på engelska under titeln *Anticipating The Wealth of Nations: The Selected Works of Anders Chydenius, 1729–1803* (2012).

Laura Hollsten

FD. Universitetslärare
Allmän historia. Åbo Akademi
laura.hollsten (apud) abo.fi

Johanna Wassholm

FD. Forskare
Allmän historia. Åbo Akademi
johanna.wassholm (apud) abo.fi